

Archetype

Σπίτια-drones και τοπία-τρόπαια

Κώστας Μανωλίδης - 17/06/2024

Στο κορεσμένο από αρχιτεκτονικά ανδραγαθήματα ψηφιακό σύμπαν, η διεκδίκηση της δημοσιότητας αποκαλύπτει συχνά κάποιες συγκλίνουσες προσεγγίσεις.

Για παράδειγμα, όλο και πληθαίνουν στο διαδίκτυο εικόνες από φανταστικά **cliff houses**, δηλαδή *σπίτια σε γκρεμούς, συνήθως πάνω από θάλασσα*. Δεν είναι πάντα σαφές αν πρόκειται για επεξεργασμένες

αρχιτεκτονικές προτάσεις, για απλές σχεδιαστικές ασκήσεις, ή για εικόνες που προέκυψαν από εντολές στους αλγόριθμους του Midjourney ή άλλης τεχνητής νοημοσύνης. Σε κάθε περίπτωση, υπάρχει μια σχεδιαστική πρόθεση που συνειδητά διαμορφώνει ή έστω καθοδηγεί το αποτέλεσμα. Μια πρόθεση επαναλαμβανόμενη και άρα ενδεικτική κάποιας μεγαλύτερης ροπής.

Ακόμα κι αν αυτές οι εργασίες αποτελούν φαντασιώσεις και επιδείξεις εκκεντρικότητας, τα κοινά χαρακτηριστικά τους αποκαλύπτουν κάτι για τις προδιαθέσεις των νέων αρχιτεκτόνων και του αντίστοιχου κοινού τους.

Μας φανερώνουν καταρχήν μια περίεργη επιθυμία κατοίκησης των ακραίων ορίων. Τα σπίτια αυτά αποφεύγουν την ασφάλεια της έδρασης σε επίπεδο ή επικλινές έδαφος, αλλά στηρίζονται στο φρύδι του γκρεμού ή ακόμη και στις κατακόρυφες παρειές του. Ολόκληροι όγκοι, δωμάτια, βεράντες και πισίνες αιωρούνται πάνω από το κενό, κάνοντας μια, άλλοτε πειστική κι άλλοτε εξωφρενική, χρήση του προβόλου. Κι αυτό ξεκάθαρα δεν γίνεται μόνο για την ανεμπόδιστη θέα ή την απομόνωση. Σε αυτά τα σπίτια εμφανίζεται ένα σχεδόν πρωτόγνωρο ζητούμενο, που είναι η τρομώδης αίσθηση του ιλίγγου. Η απόσυρση στη γαλήνη της φύσης φαίνεται να μην αρκεί και η κατοίκηση πρέπει επιπλέον να ντοπάρεται από την αδρεναλίνη του κινδύνου και από την αυθάδη περιφρόνηση της βαρύτητας.

Όλο αυτό θα έμενε στο αδιάφορο επίπεδο μιας παραδοξολογίας (ή μιας ανερμάτιστης παρανόησης του Fallingwater του F. L. Wright), εάν δεν απολάμβανε τη διαδικτυακή δημοφιλία. Για ποιους λόγους λοιπόν αυτή η ακρότητα τείνει να αναδειχτεί σε αρχιτεκτονικό ή πολιτισμικό φετίχ;

Η αγωνιώδης αναζήτηση πρωτοτυπίας δεν παρέχει από μόνη της ικανοποιητική εξήγηση. Ούτε είναι βέβαιο ότι ο εντυπωσιασμός επιστρατεύεται μόνο σαν ναρκισσιστικό δόλωμα πιθανών πελατών. Μαζί με αυτά νομίζω ότι ισχύει και το γεγονός ότι τα απόκρημνα όρια προβάλλουν πλέον ως ελκυστικοί τόποι εγκατάστασης. Φαίνεται πως για κάποιους η κατοίκηση στη εξοχή γίνεται αποδεκτή μόνο αν λάβει τη μορφή μιας ριζικής ακρότητας. Να τελείται δηλαδή με ακραίες κατασκευές και σε ακραίες τοποθεσίες. Να τροφοδοτεί μια συνεχή αισθητηριακή υπερδιέγερση. Όχι όμως τη συγκινησιακή διέγερση που προκύπτει από τη μυσταγωγική μέθεξη στα θαύματα της φύσης, αλλά το είδος της σωματικής και αντιληπτικής έντασης που υποβάλλεται από την ακροβασία στα τοπογραφικά όρια.

Πολλοί παράγοντες έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση μιας τέτοιας στάσης. Έναν ρόλο παίζει, για παράδειγμα, η σπασμωδική κινητικότητα και η συνεχής υπονόμηση της ισορροπίας με τις οποίες μας έχουν εξοικειώσει τα video games και τα extreme sports. Για πολλούς έχει εδραιωθεί μια σχεδόν ψυχαναγκαστική συσχέτιση της εξοχής με την ταχύτητα και με την έκλυση αδρεναλίνης.

Δεν πρέπει, ακόμα, να υποτιμηθεί ο εθισμός μας στην οπτική που προσφέρουν οι κάμερες των drones. Η αιώρηση του βλέμματος στον αέρα και η κατακόρυφη θέαση των drones έχουν εξελιχθεί σε έναν εμπεδωμένο τρόπο συσχετισμού μας με το περιβάλλον. Και αυτή η διαμεσολαβημένη αντίληψη γίνεται ακούσια μια νόρμα και για τον τρόπο που αρχιτεκτονική επιχειρεί να μας τοποθετήσει εντός του κόσμου. Κάπως έτσι αποκτά μια πλασματική εγκυρότητα η επισφαλής ανάρτηση του κτίσματος στο κενό. Και κάπως έτσι, η ψυχική οξυγόνωση της φύσης και του ανοιχτού ορίζοντα διολισθαίνουν στην ανάγκη για οπτικό ξάφνιασμα και για γεύση ιλίγγου.

Δεν είναι βέβαια πολύ δύσκολο να διαπιστώσουμε ότι τέτοιες ρηξικέλευθες αρχιτεκτονικές επιλογές παραμένουν ιδεολογικά ασφαιρες. Ο οραματικός χαρακτήρας τους περιορίζεται στο επίπεδο της θεαματικότητας, χωρίς να διανοίγει κάποια προοπτική υπέρβασης ή ρήξης με ηγεμονικά πρότυπα και συμβολικά συστήματα. Η επιλογή της απρόσφορης τοποθεσίας και της οριακής στήριξης δεν προσπαθεί να μεταβολίσει κριτικά την οντολογική αίσθηση εξορίας που συνοδεύει τον βίο μας στον μετανεωτερικό κόσμο. Ούτε προσπαθεί να εκτροχιάσει τις κοινωνικές σημασίες της κατοίκησης έξω από τις αγοραίες κτηματομεσιτικές φόρμουλες.

Αντίθετα, στα cliff houses όλος ο κουνφορμισμός και οι εγκατεστημένοι κώδικες της εξοχικής βίλας μένουν άθικτοι. Διαιωνίζεται η επικρατούσα λογική του αποστειρωμένου αστικού διαμερίσματος που προσγειώνεται στην εξοχή. Απλώς, τα στερεότυπα ενός ευδαιμονικού lifestyle εμπλουτίζονται με επιπλέον παροχές: με την αμεσότητα της θέας και με την τεχνική μπραβούρα των προβόλων.

Έτσι, αυτές οι προτάσεις συντονίζονται με μεγάλο μέρος της σύγχρονης οικιστικής αρχιτεκτονικής, η οποία με κάθε δυνατό τρόπο αντιστρατεύεται τους χαμηλούς τόνους και τον εξαγνιστικό κι απελευθερωτικό χαρακτήρα της διαμονής στην εξοχή. Που η φαντασμαγορία τους προδίδει έναν ψυχικό πανικό μπροστά στη βραδύτητα της παραθεριστικής εμπειρίας και στη μυστηριακή σιωπηλή εσωτερικότητα των χώρων της. Και που αντίθετα προτείνουν μια κατοίκηση η οποία νοηματοδοτείται μόνο από ηδονοβλεπτικούς αιφνιδιασμούς, από εντάσεις που εξιτάρουν τους νευροδιαβιβαστές και εκβιάζουν το έντονο συναίσθημα.

Τέλος, εξίσου προβληματική είναι και η απενοχοποιημένη τοποθέτηση αυτών των εξοχικών κατοικιών στα πιο ανέγγιχτα και δυσπρόσιτα τοπία. Αν η ανεξέλεγκτη δόμηση της υπαίθρου έχει εξελιχθεί σε κάτι βαθιά προβληματικό, στις συγκεκριμένες περιπτώσεις έχουμε μια πιο ειδική παθογένεια. Η παρουσία αυτών των κτισμάτων έχει έναν ανεπίτρεπτα ρυπαντικό χαρακτήρα, καθώς επιβάλλεται κραυγαλέα στις ακμές και στις μεταπτώσεις του τοπογραφικού ανάγλυφου. Όσο επιδέξια κι αν δένονται οι κατασκευές με τους βράχους, όσο ρομαντικές κι αν φαίνονται στην ερημιά της απόκρημνης ακτής, παρεμβάλλονται φορτικά ακριβώς στα μεταίχμια όρια με τα οποία το μάτι συναρμολογεί την υπόσταση του τοπίου.

Θυμάμαι μια παλιά πρόβλεψη, κάτι σαν άγραφο νόμο, που απαγόρευε το χτίσιμο στον αυχένα των υψωμάτων λόγω της αλλοίωσης της φυσικής κορυφογραμμής τους. Φαίνεται ότι τέτοιες ευαισθησίες έχουν παρέλθει. Άλλωστε, με την καρκινική εξάπλωση των τουριστικών υποδομών και τον βανδαλισμό των κορυφογραμμών από τις βιομηχανικές ανεμογεννήτριες, η οπτική μόλυνση του τοπίου έχει καταξιωθεί ως ακρογωνιαίο επενδυτικό δικαίωμα.

Και δυστυχώς, τα cliff houses χρησιμοποιούν την οπτική σαγήνη τους για να επικυρώσουν την αντίληψη του τοπίου ως τρόπαιο μιας εγωπαθούς κατακτητικής εμμονής.

Κώστας Μανωλίδης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας